

Mises'in Sosyalizm'inin Önemi*

Peter J. Boettke

Ekonomist | George Mason Üniversitesi

Çeviren: Ünsal Çetin

liberal düşünce Yıl 18, Sayı 72, Güz 2013, s. 65-75.

Ludwig von Mises'in 20. Yüzyıl'ın en büyük iktisatçılarından birisi olduğu gerçeğinden asla şüphe edilmemelidir. Mises, sağda ve solda anlatıla gelen muhtelif mitolojilere karşın, asla bilimsel veya popüler bir unutulmuş altında çalışmadı. I. Dünya Savaşı öncesinde, *The Theory of Money and Credit* (Para ve Kredi Teorisi - 1912) ile birlikte, Mises kendisini Almanca konuşan iktisat dünyasındaki genç nesil arasında, ve esasen daha geniş olarak Kıta Avrupası'nda öncü bir iktisat teorisyeni olarak kabul ettirmişti, ve 1920'lerin ve 1930'ların savaş arası yılları esnasında, Mises'in bir teorisyen ve metodolojist olarak ünü uluslar arası seviyede yayılmıştı. İngiltere'de (Lionel Robbins gibi) ve Birleşik Devletler'de (Frank Knight gibi) öncü iktisat düşünürleri, Mises'in iktisat bilimine katkılarını yakından incelemeye ve onun fikirleri ile eleştirel surette meşgul olmaya başladılar. Bu zaman süresince, F. A. Hayek, Fritz Machlup, Oskar Morgenstern, Gottfried Haberler, Felix Kaufman, ve Alfred Schutz gibi öğrencilerinin başarıları Almanca konuşan bilim camiasından Avrupa'nın bütününe ve nihayetinde uluslar arası bilimsel camiaya yayıldıkça, Mises'in genç iktisatçıların dikkat çeken bir öğreticisi ve akıl hocası olarak ünü arttı. Gerçekten de, Henry Simons'un bir keresinde ifade ettiği gibi, "şayet öğrencilerinin katkısına göre değerlendirilirse, Mises 20.

* Peter J. Boettke, "The Significance of Mises's Socialism," 30 Eylül 2012. Bu makale, Mises'in *Sosyalizm* isimli kitabının Laissez Faire Books tarafından hazırlanan eBook yayını için önsöz olarak kaleme alınmıştır. Metnin orijinali için bkz. <http://lfb.org/today/the-significance-of-mises-socialism/>. Kitabın Türkçe baskısı için bkz. *Sosyalizm: İktisadi ve Sosyolojik Bir Tahlil*, Liberte Yayınları, Çev: Yusuf Şahin. Ankara.

Yüzyıl'ın ilk yarısının en büyük iktisat hocası olarak değerlendirilmelidir.¹

Okuyucuya Mises'in bir iktisadî düşünür olarak konumunu hatırlatmak önemlidir, çünkü bu kitap *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (Sosyalizm: Bir İktisadî ve Sosyolojik Tahlil) bu ünü tesis etmede başlıca bir rolü oynadı. Paul Samuelson, İktisadî Bilimler Nobel Ödülü diğer Nobel ödülleriyle aynı zamanda tesis edilmiş olsaydı, Mises'in ilk Nobel ödüllü iktisatçılarından birisi olabileceği yönünde spekülasyon yapmıştır.² Böyle bir önem kabulünün yaşamı süresince ondan kaçmış olmasına rağmen, Mises 1969'da American Economic Association'un (Amerikan İktisat Topluluğu) Mütemayiz Üyesi olarak adlandırıldı, ve ayrıca kendi anavatanının bilimsel başarı için en yüksek onur nişanını almıştı. Fakat, Mises'in mühim bir iktisatçı olarak konumu ayrıca, Albert Hirschman'ın *The Passions and the Interests*'i veya John Kenneth Galbraith'ın *The Affluent Society*'si gibi muhtelif meşhur ve ikonik eserlerde, laissez-faire pozisyonun en belirgin 20. Yüzyıl temsilcisi olarak anılmış olması gerçeği tarafından da kanıtlanmıştır.³

Samuelson'un spekülasyonu Mises'in değer teorisi, sermaye teorisi, ve parasal teoriye dair teknik iktisada katkılarına dayalıdır. Hirschman ve Galbraith gibilerinden gelen önem kabulleri Mises'in sosyal felsefeye katkılarında ötürüdür. *Sosyalizm* kitabı hakkında en büyüleyici olan şey, Mises'in düşünce yapısının bu her iki veçhesinin de tam ve göz alıcı bir sergilenişidir. Hayek'in işaret ettiği gibi, bu kitap bütün bir iktisatçılar neslinin fikirlerini değiştirmiştir.⁴ Basitçe ifade edersek, *Sosyalizm* iktisat ve politik ekonomi alanlarında şimdiye kadar kaleme alınmış olan en cesur ve parlak kitaptır.

Kitabın ilk olarak 1932'de İngilizcesinin yayınlanmasına karşın, Henry Hazlitt 9 Ocak 1938'de *New York Times*'de nihayet bir eleştiri yayınlamıştı. Ve bu eleştirisinde Hazlitt ifade eder ki, "Açık fikirli hiçbir okuyucu yazarın muhakemesinin tamlığı, mantığının gücü, düşüncesinin kudreti ve bütünlü-

1 Bkz. Henry Simons'ın *Annals of American Academy of Political and Social Science* (Kasım 1944) içindeki *Omnipotent Government* eleştirisinde, s. 192'de: "Modern Avusturya Okulu'nun babası Profesör Mises, şayet insan onu çok sayıda mütemayiz öğrencileri ve takipçisinin katkıları ile değerlendirecek olursa, iktisat biliminin yaşayan en büyük hocasıdır."

2 Bkz. Samuelson, "Bertil Ohlin (1899-1979)," *Scandinavian Journal of Economics*, 83 (3), 1981, ss. 355-371.

3 Bkz. e.g., Hirschman, *The Passions and the Interests*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1977):s. 128, ve Galbraith, *The Affluent Society*, (New York, NY: Signet Classics, 1976 [1958]): ss. xiv, 132. Aşikâr olmalıdır ki, bir düşünürün eleştiri konusu olması göz ardı edilmesine yeğ tutulur, eleştiriler sebepsiz ve hatalı olsa bile, tıpkı Galbraith'in Mises'i andığı örneklerde olduğu gibi. Galbraith ayrıca *Human Action*'ın, 1949'da yayınlandığı zaman, *New York Times* için bir eleştirisini yazmıştır: bkz. "In Defense of Laissez-Faire," *New York Times Book Review* (30 Ekim 1949), ve Mises'in bir teorisyen ve bir hoca olarak konumu ile analizinin kapsamlılığını kabul etmesine rağmen, Galbraith Yale Üniversitesi Yayınları'nı o zamanın ekonomik analizi ve kamu politikasının genel gayreti ile böylesine uyumsuz olan bir kitabı yayınlamış olduğu için azarlamaktan kendisini alamaz.

4 Bkz. Hayek, "Foreword" to *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1981): xix.

ğünce tesir altına alınmakta başarısızlığa uğrayamaz.” Hazlitt [M]ises'in sosyalist felsefenin literatürde mevcut en yıkıcı tahlilini sunduğunu öne sürerek devam eder. Hazlitt vurgular ki, *Sosyalizm* kitabı, teknik iktisada dayalı olmasına karşın, daha geniş bir literatürle başa çıkar ve, kitabın sayfaları boyunca, kapitalizme karşı ve sosyalizmden yana sıralanmakta olan bütün argümanlara değinir. Ve Hazlitt'in kanaatine, Mises “bunu öylesine bir güç, zekâ, ve bütünlük içinde yapar ki, bu kitap sosyalizmin şimdye kadar kaleme alınmış en tahrip edici tahlili olarak payelendirilmelidir.” Hazlitt açıklar ki, *Sosyalizm* kitabı “bizim çağımızın bir klâsiğidir.”

Bu yargıya ulaşılması için iki neden vardır –tarihsel bağlam ve analitik zekâ. Erken 20. Yüzyıl'ın entelektüel zeithgeist'i sosyalizm fikri için devrimci bir hararet sergiliyordu. Mises'in bu kitabın tam da ilk cümlelerinde ifade ettiği gibi,

Sosyalizm çağımızın şiar ve parolasıdır. Sosyalist fikir modern ruhu hüküm altına almaktadır. Kitleler onu onaylar. O herkesin fikir ve hislerini dile getirir; Damgasını bizim zamanımıza vurmuştur.⁵

Bir sosyal felsefe olarak, sosyalizm insan psikolojisine derin surette gömülü olan bir rüya–emelinin (dream–aspiration) içine işlemeye muktediri. Sosyalizm dünyayı sosyal hastalıklardan kurtarmayı ve bir barış ve ahenk dönemine yol açmayı vaat etti. Verilen söz “Yeryüzü Cenneti”nin kolektif irademizin sınırları dâhilinde olduğu idi. İnsanın insan tarafından sömürülüşü sona erdirilecekti, ve insanlık tarihinde ilk defadır ki, âdil bir sosyal dünya işte bu yeryüzündeki ölümlülerin ellerinde olacaktı. Dindar ve seküler düşünürler benzer şekilde, yabancılaşmanın aşılması ve, sınıf savaşı ortadan kalktıkça, hakikî sosyal ahengin gerçekleştirilmesi suretiyle, sömürüye son vermenin sosyalist vizyonunca entelektüel bakımdan ayartılmışlardı.

Anıları, *Notes and Recollections*'da (Notlar ve Hatıralar) Mises kendi tahliline nasıl vardığını ve, sosyalizm ve daha genel olarak sosyal işbirliği sistemlerine dair soruşturmasında, argümanının dar anlamdaki bilimsel niteliğini neden vurguladığını tartışır.

Sosyal işbirliğine dair yayınlarımda, sosyalist ve her tür ve eğilimden müdahalecilerle karşı tartışmada, hayli zaman ve gayret harcadım... İtiraz edildi ki, organizasyon sorununun psikolojik veçhelerini göz önüne almakta başarısızlığa uğramıştım. İnsan bir ruha sahiptir, ve bu ruhun kapitalist bir sistemde huzursuz olduğu söylenir; Ve toplum için daha tatmin edici bir emek ve istihdam yapısı karşılığında, yaşam standartlarındaki azalmadan muzdarip olmak için gönüllülük de vardır.

Fakat, Mises ısrar eder ki,

5 Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*, s. 15.

Öncelikle, bu argümanın –gelin onu “kalbî [veya duygusal] argüman” olarak adlandıralım –“aklî [veya entelektüel] argüman” olarak adlandırabileceğimiz, sosyalist ve müdahalecilerce hâlen yükseltelen, orijinal argümanla aykırı düşüp düşmediğini belirlemek önemlidir. İkinci sosyalist argüman kendi programlarını kapitalizmin üretici yeteneklerin tam gelişimini azalttığı iddiasıyla meşrulaştırmaya gayret eder; Üretim potansiyelinden daha azdır. Sosyalist üretim yöntemlerinin üretimi ölçülemeyecek derecede artırması ve, bu suretle de, herkes için bol tedarik adına gerekli koşulları yaratması beklenir.

Mises bu tartışmayı aklın insan ilişkilerinde oynadığı rolü tekrar vurgulayarak sonuçlandırır:

Kalbî argümanı tartmak için, sosyalist bir üretim sisteminin benimsenmesinin hâsıl edeceği, ekonomik refahtaki bir azalmanın kapsamını soruşturmak elbette ki önemlidir... [Sosyalistler iddia eder ki] iktisat bilimi... tartışmayı çözmek için güçsüz kalır.

Fakat,

Bu sorunla, kalbî argümanın kullanımını itibarsızlaştıran bir minvalde ilgilendim... Duygusal argümanların anti-kapitalist politikaların rağbetliliğini açıkladığını asla inkâr etmedim. Ancak, uygunsuz teklifler ve önlemler bu tarz psikolojik saçmalıklarla uygun hâle getirilemez.⁶

Mises’in sosyal işbirliğine dair sistem analizi araçlar-amaçlar analizinin katı bir bilimsel yaklaşımına dayalıdır. Kolektivistlerce peşine düşülen amaçlarla şiddetli bir şekilde anlaşmazlık içinde olabilir ise de, Mises bir ekonomist olarak çabalarını bu doğrultuya odaklamadı. O değer bağımsız iktisat bilimi idealine derin bir surette bağlı idi. Bilimsel analizin bu vizyonunda, ekonomistlerin görevi seçilen araçların verili amaçların elde edilmişindeki tesirliliğinin eleştirel bir tahliline yoğunlaşmalarıdır. Sosyalist önerilere gelince, bu şu anlama geldi ki, iktisadî soruşturma, üretim araçlarının kolektif mülkiyetinin (seçilen araçların) peşine düşülen amaçların gerçekleştirilmesinde (vaat edilen sosyal ahengi mümkün kılacak olan bir üretim rasyonalizasyonu ve bunu takip eden üretici kapasite patlamasında) tesirli olup olmayacağına dairdi. Tam da yukarıda işaret ettiğim gibi, Mises “kalbî argüman” ile doğrudan meşgul olmadı, fakat onun yerine “kalbin” cazibesini hafifletmek amacıyla, “aklî argümana” hitap etmeye çalıştı.

Dünyadaki bütün rüya-emelleri, Mises’in bilimsel surette çözümlediği, sosyalist organizasyonun temel sorununu perdeleyemez. Hazlitt eleştirisinde tam da bunun üzerine basmıştı:

Mises’in kanaatince, sosyalizmin gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük zorluk, kısaca, entelektüeldir. Bu engel bir iyi niyet, veya, kişisel ödül olmaksızın, enerjik surette işbirliği yapma gönüllülüğüne dair bir mesele değildir. “Melekler bile, şayet kendilerine sadece insan aklı bahşedilmiş olsalardı, sosyalist bir toplumu oluşturamazlar.”⁷

6 Mises, *Notes and Recollections*, (South Holland, IL: Libertarian Press, 1978, [1940]): ss. 115-116.

7 Hazlitt’in *New York Times*’teki Sosyalizm eleştirisi (9 Ocak 1938).

Sosyalizm, ekonomik hesaplamanın bir özel mülkiyet piyasa ekonomisi altında mümkün kıldığı, emeğin entelektüel işbölümünü feda etmek zorundadır.⁸ Kapitalizm, başka bir ifadeyle, ekonomik hesaplama sorununu çözme ve, mübadele ve üretim faaliyetinin karmaşık koordinasyonunu başarmaya muktedirdir.

Mises'in sunduğu argüman dobra dobradır. Üretim araçlarında özel mülkiyet olmaksızın, üretim araçları için bir piyasa olmayacaktır. Üretim araçları için bir piyasa olmaksızın, (mübadele oranlarını, veya insanların yapmak istedikleri nispi değiş tokuşları yansıtan) piyasada belirlenen parasal fiyatlar olmayacaktır. Ve, farklı malların ve hizmetlerin nispi kıtlıklarını yansıtan, parasal fiyatlar olmaksızın, ekonomik karar vericiler için rasyonel iktisadi hesaplama ile meşgul olmanın bir yolu olmayacaktır. Rasyonel iktisadi hesaplama, özel mülkiyet haklarının ve rekabetçi piyasa süreci dâhilinde su yüzüne çıkan parasal fiyatların olmadığı bir dünyada imkânsızdır. Tanım gereği, sosyalizm piyasa ekonomisinin temelini, yani üretim araçlarındaki özel mülkiyeti ortadan kaldırır; Sistem, ekonomik hesaplamanın piyasa sürecinde oynadığı role hizmet eden, başka bir mekanizma bulmak zorundadır. Rasyonel ekonomik hesaplama ile meşgul olma yeteneği olmaksızın, iktisadi karar vericiler karanlıkta sendeleyip sağa sola çarpar. Mises'in ifade ettiği gibi, iktisadi hesaplama olmaksızın, "uzun ve dolambaçlı süreçlere sahip bütün üretim, karanlıkta atılan bir sürü adıma dönüşecektir."⁹

Bu itirazın böylesine kesin oluşunun nedeni vardır. Bu neden okuyucunun bir piyasa ekonomisi içinde yaşadıkları şeyi ne kadar da çok baştan verili olarak kabul ettiklerini aşikâr şekilde göz önüne almasını gerektirir. Bir piyasa ekonomisinde, emeğin işbölümü altındaki sosyal işbirliği için gerekli temel ekseri kısmı bizim günlük/olağan ekonomik mevcudiyetimizin arka planının basitçe bir parçasıdır. Ancak, popüler safsataları imha etmenin yanında, ekonomistin başlıca görevlerinden bir başkası da, günlük vasatın gizemini öğrencilere ve vatandaşlara açmaktır.¹⁰

John Maynard Keynes meşhur bir şekilde öne sürmüştür ki, kapitalist ekonomi dâhilinde, iktisadi karar vericiler "zaman ve eksik bilginin karanlık

8 Mises'in *Liberalism*'de ifade ettiği gibi, (Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1985, [1927]): s. 75, "İktisat biliminin bir sosyalist toplumun olasılığına karşı yükselttiği kesin itiraz budur. Sosyalist toplum, piyasa fiyatlarının oluşumundaki üreticiler ve tüketiciler olarak, bütün girişimciler, toprak sahipleri, ve işçilerin birliğini ihtiva eden, emeğin entelektüel iş bölümünden vazgeçmek zorundadır. Fakat bu olmaksızın, yani rasyonalite olmaksızın, iktisadi hesaplama yapma olasılığı düşünülebilir değildir."

9 Mises, *Socialism*, s. 101.

10 İktisatçının bir öğretici olarak ikili görevi benim yakın tarihli kitabımın başlıca mesajlarından birisidir. Bkz. *Living Economics: Yesterday, Today and Tomorrow* (Oakland, CA: Universidad Francisco Marroquin Press and The Independent Institute, 2012).

güçlerinin” ağına yakalanmıştır.¹¹ Keynes’e göre, bizim gelecek ekonomik girişimlerimizin spekülâtif niteliği, tasarruflar ve yatırımlar arasındaki bağlantı koptuğu zaman, önemli koordinasyon sorunlarına eğilim gösterir ve ekonomik istikrarsızlık kitlesel işsizlikle sonuçlanabilir. Mises’in *Sosyalizm*’inin konusu olan, kapitalizmin sosyalist tenkidinden farklı olarak, Keynes’in kapitalizmin makroekonomik istikrarsızlığı tenkidi, Mises’in *Human Action* (İnsan Eylemi) gibi eserlerde icabına baktığı müdahaleci eleştirinin bir uyarılamasıdır. Fakat, kritik ve önemli farklılıklarını bir kenara koyduğumuzda, Mises aslında Keynes’in teşhis ettiği vaziyeti inkâr etmez. Bir kapitalist ekonomideki iktisadî karar vericiler üretim hususunda daima belirsiz bir dünyada ve modern bir parasal ekonominin karmaşıklıkları içinde eylemde bulunmak zorundadır. Emeğin iş bölümü çatısı altındaki sosyal işbirliğinden doğan büyük kazançları gerçekleştirebilmek, sosyal sitemin binlerce, belki de milyonlarca bireyin dağınık faaliyetlerini koordine etme yeteneğine dayalıdır. Fakat bu, tamı tamına Mises’in ekonomik hesaplama üstüne böylesine çok vurgu yapmasının nedenidir.

Özel mülkiyet piyasa ekonomisi kararlara kılavuzluk eden fiyatları üretir, ve kâr ve zarar muhasebesi kaynakların ve zamanın alternatif fırsatlar arasındaki dağılımı ve yeniden dağılımı için gerekli geri bildirim sağlar. Parasal hesaplama bize ekonomik değişim denizi üstünde kılavuzluk etmede asla mükemmel değildir, fakat o bizi kimi zaman dalgalı olan sularda yol bulmaya muktedir kılar.

Parasal hesaplama, ekonomik olasılıkların şaşkınlığa düşüren izdihamının ortasında bir kılavuz sağlar. O bizim, doğrudan sadece tüketici mallarına –veya en iyi ihtimalle an alt sıra üretim mallarına– uygulanan değer biçmeleri daha üst sıraya ait bütün mallara yönelik olarak genişletmemizi mümkün kılar.

Kısacası, ekonomik hesaplama ile meşgul olma yeteneği bizim, zaman ve eksik bilginin o karanlık sisini aralamamıza, ve ekonomik faaliyeti beşerî surette mümkün olduğu kadarıyla rasyonel bir minvalde organize etmemize izin verir. Rasyonel olarak hesaplamanın bu yeteneği olmadığına, rasyonel iktisadî organizasyon muhtemel değildir.

Ekonomik hesaplama piyasadaki bir bütün olarak karar vericileri, teknolojik olarak gerçekleştirilebilir projelerin çok sayıdaki dizisini ayıklamaya, ve yalnızca iktisadî olan projeleri seçmeye muktedir kılan şeydir.¹² İktisadî

11 Bkz. onun uzun vadeli beklentileri tartıştığı yerde, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, (New York, NY: Harcourt Brace, 1936): bölüm 12.

12 Mises’in ifade ettiği gibi,

Fakat ekonomik yönetimin asıl işi, araçların amaçlara yönelik intibakı (adaptation) ancak böylesi bir kararın verildiği zaman başlar, [yani, alternatif üretim yöntemleri de dâhil, alternatifler arasında seçim yapımı]. Ve sadece iktisadî hesaplama bu intibakı mümkün kılar. Böyle bir destek olmaksızın, alternatif materyaller ve süreçlerin şaşkırtıcı kaosu

problem belirli üretim makinalarının teknik imkân ve etkinliğini tespit etme sorunu değildir. Daha doğrusu, iktisadî problem, ekonomi içindeki bireylerin planlarını zaman boyutu üzerinde koordine etme sorunudur, ve bunu, bazılarının üretim planlarının başkalarının tüketim talepleri ile örtüştüğü ve mübadeleden karşılıklı kazançların tüketilmeye doğru eğilim gösterdiği bir şekilde yapmaktır.

Mises yazar ki, “Hesaplama olmaksızın,”

İktisadî faaliyet imkânsızdır. Sosyalizm altında iktisadî hesaplama imkânsız olduğundan, sosyalizm altında, dünyayı algıladığımız şekliyle, bir ekonomik etkinlik var olamaz. Ufak ve önemsiz işlerde rasyonel eylem yine de daim kalabilir. Fakat, ekseriyetiyle, rasyonel üretimden bahsetmek artık mümkün değildir. Rasyonalite kıstaslarının yokluğunda, üretim bilinçli surette iktisadî olamaz.¹³

Modern olanına ilâveten klâsik politik iktisatçılar da “iyi bir toplumu” teşkil eden koşullara dair sorulara hitap eder. Fakat, onlar ısrar ederler ki, sosyal sistemlerin felsefî değerlendirmelerine dair analize dâhil edilmesi zorunlu olan teknik iktisadî ilkeler vardır.

İktisat biliminin eleştirmenleri iktisatçıların her şeyin fiyatını bildiklerini, fakat hiçbir şeyin değerini bilmediklerini söyler. Belki de, hiçbir şey, yalnızca iktisat bilen bir iktisatçı kadar, politika bilimlerinde entelektüel bakımdan böylesine tehlikeli değildir. Eklemeliyim ki, hiç mi hiç iktisat bilmeyen bir ahlak filozofu istisna olmak üzere.

Mises aslî bir bağlamda hayli temel bir soru soruyordu: “Bakın dostlarım, yeni bir dünyaya yol gösteren, rasyonel surette planlı bir ekonomi amaçlı bu planlar çok güzel ve falan filan işte, fakat lütfen bana tam olarak açıklar mısınız, işçilerin beslenebilmeleri için, akşam yemeği masalarına tavuklar nasıl olup da hazır bir şekilde servis edilecektir?”

Başka bir ifadeyle, bu ekonomik sistem, makul şekilde etkin bir usulde malları ve hizmetleri sunmak amacıyla, en temel seviyede nasıl çalışacaktır? Üretim “rasyonalizasyonu” kargaşa tarafından neden olunan yaygın israf ile hüküm sürebilecek bir proje muhtemelen değildir. Fakat bu, tamı tamına Mises'in sosyalist fikre kendisi ile meydan okuduğu şeydir. Onların seçtikleri araçların (üretim araçlarındaki kolektif mülkiyetin) sonuçları, onların ifade ettikleri amaçları (üretimin rasyonalizasyonu ve sosyal ilişkilerin uyumunu) gerçekleştirmeye muktedir olamayacakları anlamına gelir. Tam da araçlar, peşine düşülen amaçlar bakımından tutarsız/uygunsuz olduğu için.

altında, insan akli tam bir ne yapacağına bilememe durumunda olurdu. Farklı süreçler ve farklı üretim merkezleri arasında her ne zaman karar vermek zorunda kalırsak, bütünüyle denizde yüzüyor oluruz. (Sosyalizm, s. 102).

13 Mises, *Socialism*, s. 103.

Sosyalizmin rüya-emeli ekonomik gerçekliğin kayasına çarpıp darma dağın olur. Hiç kimse sosyalizmin sonuçlanmak zorunda olduğu nihaî hayal kırıklığını Mises'ten daha aşikâr surette ifade edememiştir, çünkü, ironik surette, hiç kimse Mises kadar güçlü bir şekilde, bu emelleri sempatik surette ifade edip, iktisadî eleştirinin implikasyonlarını kanıtlamamıştır.

Mises'in "kalbî argümanlar" ile "aklî argümanlar" arasında kullandığı ayrımı hatırlamak daima önemlidir ve, şayet beşerî bilimlerde ilerleme kaydetmek istiyorsak, "kalbimizi", "aklın" rasyonel analizi ile yatıştırmayı daima öğrenmek zorundayız. *Sosyalizm* kitabı, büyük iktisatçının yaptığı şeyi yaparak, en iyi başarısıyla usta bir ekonomik teorisyen ve eleştirel düşünür olmuştur.

Bunu akılda tutarak, okuyucular kendilerini *Sosyalizm* ile birlikte hayranlık uyandıran bir entelektüel maceraya hazırlamalıdır. Mises'in tenkidi kapsamlıdır, ve yalnızca Marksizmin sert biçimlendirilmiş sosyalizmi ile Sovyet tarzı merkezî planlamaya hitap etmez; Mises ayrıca, Hirstiyan sosyalizmine ilâveten, sendikalizm ve kooperatiflere de hitap eder. Temel seviyede, sosyalizmin savunulmakta olan her türüne hitap edilir ve onların kendi terimlerine dayalı olarak eksiklikleri açığa serilir. Ve, Mises kendi "imkânsızlık" tezini çürütmeye yönelik muhtelif girişimleri daha etraflıca *Human Action*'da yeniden ele alacak olsa da, sosyalizm iktisadının en önemli fikirlerinin bir kaçını *Sosyalizm* kitabının içinde önceden tahmin eder ve onlara karşılık verir.¹⁴ Bu süreçte, Mises yalnızca tekel, istikrarsızlık, ve eşitsizliğe dair eleştirel fikirlerle başa çıkmakla kalmaz, ama ayrıca iktisadî teori kurulumunda denge- nin uygun rolü, iktisadî analizde matematiğin rolü, ve, sosyalist planlamanın yüzleşmek zorunda olduğu koordinasyon sorununu çözmek üzere, yarım (quasi) veya yapay piyasaları kullanma çabalarının uygunluğu ile de ilgilenir.

Sosyalizmi tahrip edici bu tenkide gömülü olan şey, özel mülkiyet serbest piyasa ekonomisinin incelikli ve göz alıcı bir savunusudur. Mises'in piyasa ekonomisini kavrayışı, sosyalist ve müdahaleci fikriyatın başından sonuna yapıla gelen kapitalist sistem eleştirisi gayretlerini teşhis edişi üzerinden geliştirilmiştir. Sosyalizmin başaramadığı şeyi, kapitalizm her gün başarır.

Üretim araçlarındaki özel mülkiyeti yıkan bir sistemin, iktisadî hesaplama ile meşgul olma iktidarsızlığından ötürü, işe yaramaz çıkacağıının nedenlerinin implikasyonlarını başından sonua kadar inceleyerek, Mises

¹⁴ Mises'in konuya dair yazılarını dikkatle inceledikten sonra, ciddi öğrenci 9 ciltlik bir referans eserinde içerilen sosyalist hesaplama tartışmasının dökümanter tarihini özenle okumak isteyebilir. Bu eser, Marx'tan başlayarak, sosyalizm altında ekonomik hesaplama sorununu yapay zeka yoluyla çözme şeklindeki günümüz gayretlerine kadar her şeyi, ve bu gayretleri çürütücü olan, Mises ve Hayek tarafından etkileneşmiş olan iktisatçılarda yazılmış argümanları tekrar yayınlar. Bkz. Boettke, ed., *Socialism and the Market: The Socialist Calculation Debate Revisited*, 9 Cilt, (New York, NT: Routledge, 2000).

vurgulamaya muktedir ki, mülkiyet, fiyatlar, ve kar ve zarar bir kapitalist sistem içindeki iktisadî faaliyetin koordinasyonu için böylesine önemli aslı kurumlardır. Mülkiyet olmaksızın fiyatlar bir illüzyondur, ve kârlar olmadan girişimcilik ise çocuk oyunudur.

Sosyalizmin sorunu ne yöneticilerin motivasyonu ne de işçilerin teşvik edilidir, bu sorunlar her ne kadar zor olursa olsunlar. Sorun iyi niyetli ve kendiliğinden şevkli olanları bile karşılayacaktır, ve bu sorun, rekabetçi piyasa ekonomisinin yokluğunda, gerekli iktisadî hesaplamalarla meşgul olmak için zorunlu olan bilginin mevcut olmayışıdır. Rekabetçi piyasa süreci için bir ikame bulduğuna inanan kişilere yönelik eleştirisinde, Mises kasıt gütmeksizin girişimsel piyasa sürecinin gelişmiş bir kavranışı için tohumları eker. Kısacası, modern Avusturya iktisat okulunun 20. Yüzyıl iktisat bilimine başlıca karakteristik katkılarından birisi sosyalist hesaplama üzerine tartışmadan neşet eder.¹⁵

Fakat bu tartışma 1989 ve 1991'den bu yana gerçekten de ölü değil midir?

Sovyet tarzı merkezî planlama bir zamanlar olduğu gibi bir toplanma çağrısı olmayabilir, fakat Mises'in *Sosyalizm* boyunca gösterdiği gibi, sosyalist düşünürlerin kapitalizmi eleştirirken kullandıkları fikirler, iktisat mesleği dâhil, bizim entelektüel kültürümüzün içine işlemiştir. Tekel gücünün, kapitalist spekülasyonun ve eşitsiz gelir dağılımının eleştirileri her yanımızda mevcuttur. Ve önerilen çareler –her zaman değil– çoğunlukla mülkiyet, fiyatlar, ve kâr ve zarar tarafından üretilen müşevvikler, bilgi (information) ve yeniliklerce bir araya getirilen ekonomik faaliyetin çetrefil ağına dair aynı kavrayışsızlığı kanıtlar. Sistemin bütün bir mekanizma olarak işleyişi sıklıkla göz ardı edilir. *Sosyalizm* kitabının okuyucusu, kitap üstünde ilerledikçe, sosyalist düşünürlerin ne kadar da çok eski fikrinin politik diyalogumuzun var sayımları hâline geldiğini, ve Mises'in popüler safsatalara dair zekice eleştirilerinin ne kadar da çoğunun günümüzde kamu politikası sahasına tatbik edilebilir olduğuna şaşıracaktır.

Mises'in lisan kullanımına dair son bir not. Mises'in dikkatli bir öğrencisi *Sosyalizm* kitabında *praksiyoloji* kelimesini göremeyecektir; Onun yerine *sosyoloji* kullanmıştır. Kaygılanmayın. Mises meslek yaşamı boyunca uygulamacı bir praksiyolojist idi. 1922'deki Mises (ve sonra kitap 1932'de İngilizce basıldığında da) praksiyoloji terimini henüz kullanmamıştı. O hâlen, insan eylemi genel teorisinin geniş anlamıyla ifade edilen Weberyen yorumlayıcı

15 Bkz. e.g., Mises, *Socialism*, s. 119. Ayrıca bkz. Israel M. Kirzner, "The Economic Calculation Debate: Lessons for Austrians," *Review of Austrian Economics*, 2 (1) 1988; ve Don Lavoie, *Rivalry and Central Planning*, (New York, NY: Cambridge University Press, 1985).

sosyoloji geleneği içinde, ve daha dar anlamıyla, bu kapsamlı bilimin en gelişmiş dalı olan iktisat disiplini içinde çalıştığını düşünüyordu. İktisat disiplini içinde Menger ve Böhm-Bawerk'in ayak izlerini takip etmekteydi. Mises, sosyolojinin savaş arası yıllar esnasında Durkheim'in tesiri altındaki gelişim tarzından ötürü, insan eyleminin genel bilimine dair kendi kavrayışını elde tutmak amacıyla, praksiyoloji terimine geçiş yapmaya ve sosyolojinin Weberci terminolojisini terk etmeye zorlandı.

Hayek'in ve onun sosyalizm eleştirisinin dikkatli öğrencisi de, Mises'in rasyonel kuruculuk eleştirisi ve kendiliğinden doğan düzen savunusunun Mises'in sosyalizm eleştirisinde nerede yer aldığını merak edecektir. Fakat, Mises'in kitabında kuruculuğa karşı argümanını ve kendiliğinden düzeni savunusunu görme başarısızlığı metni dikkatlice okumamaktır. Elbette ki, Mises ve Hayek arasında farklılıklar vardır –gerçekten de tartışılması gereken mühim farklılıklar. Ancak, sosyoloji ve iktisat üstüne temel konular ve sosyalist hesaplama tartışmasında yükseltelen sorunlar hakkındaki fikrî benzerlikleri kabul edilmelidir ve, bunların vurgulanması da önemlidir. Önceden bahsettiğimiz gibi, Mises için sosyal organizasyona dair kritik fikir emeğin işbölümü altındaki işbirliğidir. Ekonomik hesaplama olmaksızın, ekonomik sistem emeğin iş bölümünün karmaşık koordinasyonunu başaramaz, ve böylece sosyal işbirliğinin kazançları gerçekleştirilemez. Mises'in emeğin entelektüel iş bölümü üstüne vurgusu daha sonra Hayek'in toplumdaki bilginin bölümüne dair tartışmasında geliştirilmiştir. Sunum şekilleri şüphesiz ki vurgulamada farklılaşır, ama çok az şüphe olmalıdır ki, onlar aynı entelektüel damarın içindedir.

Mises ve Hayek için piyasa ekonomisin kendiliğinden düzenine dair benzer bir argüman dile getirilebilir. Hayek'in insan eyleminin amaçlanmamış sonuçlarına odaklanmış surette okunabilmesine karşın, Mises'in analitik odaklanması insan eyleminin amaçsal niteliği üstünedir. Ama Hayek'in dikkatli öğrencisi hatırlamak zorundadır ki, Hayek İskoç Aydınlanması düşünürlerinin “insan tasarımının değil, ama insan eyleminin sonucu” ibaresini vurgulamıştı –ve Hayek bu girişiminde mütemadiyen Carl Menger'den ilham almıştı. Menger sosyal bilimlerdeki en önemli sorunların şu soru ile bağlantılı olduğunu iddia etmişti, “Nasıl olur da, ortak refaha hizmet eden ve ortak refahın gelişimi için son derece önemli olan kurumlar, onları tesis etmeye yönelik ortak bir irade olmaksızın mevcudiyet bulur.”¹⁶

16 Bkz. Menger, *Investigations into the Methods of the Social Sciences with Special Reference to Economics*, (New York, NY: New York University Press, 1985, [1882]). Öğrenciler ayrıca şuraya bakmalıdır; Mises, *Human Action*, s. 402, “The Epistemological Import of Carl Menger's Theory of the Origin of Money,” başlıklı bölüm. Burada Mises ifade eder ki, Menger'in teorisi yalnızca paranın doğuşuna dair doğru bir teori sunmakla kalmaz, ama ayrıca “praksiyoloji ve onun araştırma yönteminin” bir örneğini de sağlar.

Mises'in dikkatli öğrencisi *Sosyalizm* kitabında onun organizma ve organizasyonu karşılaştırdığı bölümü dikkatle okumaya yöneltilir. Organizma planlanmamış düzene işaret ettiği hâlde, organizasyon sosyal düzenin doğrudan tasarımı ve yönetimidir. Mises'in söylediği gibi,

Organizasyon otoriteye dayalı bir birliktir, organizma ise mütekabiliyettir. İlkel düşünür daima şeyleri dışarıdan organize edilmiş olarak görür, asla kendi kendilerine organik surette geliştiklerini düşünmez. (vurgu eklenmiştir).

Fakat, Mises devam eder,

Organizmanın doğasını tanıyarak ve organizasyon kavramının kendisine özgülüğünü bir kenara süpürerek, bilim ileriye doğru büyük adımlarından birisini atmıştı. Daha önceki düşünürlere hürmet ile birlikte, birisi ifade edebilir ki, Sosyal Bilim sahasında bu, esas kısmıyla 18. Yüzyıl'da başarılı ve Klâsik Politik İktisat ve onun ilk öncüleri asıl rolü oynamıştı.

Başka bir ifadeyle, Mises'in içinde çalıştığı ve *Sosyalizm* kitabındaki analizi ile böylesine önemli surette kendisine katkıda bulunduğu sosyoloji ve iktisadın bilimsel ilerlemesini mümkün kılan kişiler Adam Smith ve onun çağdaşlarıdır.

Mises gerçekten de 20. Yüzyıl'ın en büyük ekonomistleri arasındaydı. Onun katkıları değer teorisinde, sermaye teorisinde, parasal teoride, karşılaştırmalı ekonomik sistemler, ve iktisat bilimi metodolojisinde âdil surette kabul edildi. Her yeni nesil, onun eserlerini yeniden okumalıdır ve onun eserinin nasıl olup da "bu dünyaya ait felsefe"de yüzyıllar boyunca süren diyalogu teşkil eden "genişletilmiş şimdiki zamana" böylesine hayati bir katkı olarak kalabilmiş olduğu üstünde düşünmelidir.

Mises, tamı tamına, hem zeki bir teknik iktisatçı ve hem de cesur bir sosyal filozof olması nedeniyle diğerlerinin üstüne yükselir. *Sosyalizm* kitabı bu yetenekleri her sayfasında sergiye sunar. Bu kitabı erken 1980'lerde bir kolej öğrencisi olduğumdan bu yana okumaktayım, ve 1980'lerin son yıllarında kolej eğitimi kariyerime başladığımdan beridir bu kitabı her yıl öğrencilerime okutmaktayım. Onu her okuyuşumda yeni bir şey öğrenirim. Okuyucuyu bunun aynısını yapması için cesaretlendiririm. Henry Hazlitt'in eleştirisinde söylediği gibi, *Sosyalizm* kitabı "bizim çağımızın bir iktisat klâsiğidir". Benim bu ifadeye yapacağım yegâne tadilat, zamanın testinin bu kitabın aslında bütün zamanların bir iktisat klâsiği olduğunu kanıtlamış oluşudur.